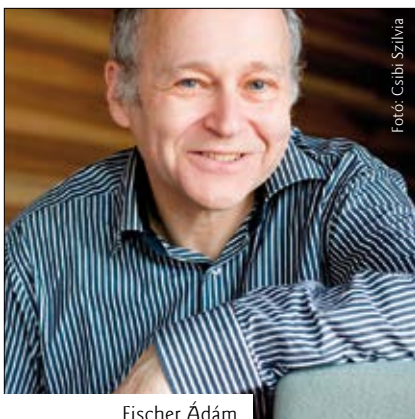

Így látják Kodályt

A sokrészes egykori rádiósorozat (és könyv) címét parafrázálva a Kodály-évben, decemberben nem a zeneszerzői életműről írunk sokadszor, nem is a nevéhez kötődő zenepedagógiai koncepcióról és ennek fantasztikus művelődésszervezői hatásáról. Arra keresünk választ, hogyan látják Kodályt ma, 50 évvel halála után külföldön, és hogyan él (él-e?) szelleme és munkássága Magyarországon. Kérdéseinket először Fischer Ádám karmesternek tettük fel, aki több Kodály-CD-vel a háta mögött és a világ számos zenekarának és közönségének véleményét ismerve, képpen lehet a Kodály-zene és a személyiség recepciójáról a nagyvilágban. A hazai állapotokról Őri Csillát kérdeztük, a Magyar Kodály Társaság elnökségi tagját, a budapesti Marczibányi téri, Kodályról elnevezett zenetagozatos iskola igazgatóját.

➔ Gyenge Enikő

Megpróbáltam utánanézni, hogy Kodály halála után milyen gyakorisággal szerepeltek művei Európa vezető zenekarainak műsorán. Ha jelent valamit egy ilyen statisztika: változónak, leginkább ötletszerűnek tűnik jelenléte. A Háry-szvit és a Galántai táncok fel-feltűnik, a Marosszéki táncok és a Páva-variációk már sokkal ritkábban. Fischer Ádám szerint „biztosan sokkal kevesebbet játsszák, mint Bartókot, és ez nem is véletlen. Pedig Kodály semmiképpen nem kevésbé jelentős, mint Bartók, csak másban áll a rendkívülisége – és mondjuk, ezt kevesebben tudják a világban. Kodálynak két fantasztikus érdeme van: az egyik a magyar nyelv zenéjének a megteremtése, a magyar prozódiaé. Amikor a kutatók Egressyről meg Erkelről beszélnek, az ebben az értelemben komolytalan. Mondhatjuk kicsit sarkosan, hogy 19. századi elődeivel szemben Kodálynak nem a magyar nemzet, hanem a magyar nyelv volt a fontos: Kodály írt először a magyar nyelvet (ritmusát, szellemét) legmesszebbmenően kiszolgáló zenét. Az adott dolog, hogy ezt Magyarországon kívül nem tudják teljes valójában értékel-

Fischer Ádám

Fotó: Csíbi Szilvia

ni. A másik, amiben ő óriás volt, az a cappella kórusművészet: Kodály a magyar Palestrina. Ennek jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni! És itt van az ismertség és az ún. recepció problémája: egy kórusmű soha nem lesz olyan ismert és népszerű, mint egy zenekari darab, és amiről nem tud a közönség, ami a nagy hangversenytermekben nem kerül be, amiről nem ír a sajtó, az nincs. Kodály legnagyobb műve nem a Háry János vagy a Galántai táncok, hanem a Jézus és a kufárok, az Öregek, a Zrínyi szózata. Ezekben egyedülállót alkotott, mondanivalóban, szöveg és zene egységében, mindenben. De ezek hatása annyira a magyar nyelvben gyökerezik, hogy egy külföldi ugyanúgy nem tudja igazán értékelni, mint ahogy mi sem értünk igazán, minden árnyalatában egy... mondjuk kínai szöveges zenét. Azt hiszem, még ma sem látjuk át teljesen, hogy Kodály mit tett a magyar nyelvért. Én gyerekként párszor elmentem hozzájuk, és ma is emlékszem, amit mondott egyszer a magyar nyelvben a szavak elejének hangsúlyozásáról: nem szóhangsúlyozásról, hanem a mondat hangsúlyozásának ivéről kellene beszélni, a mondat-deklamációról. Ez fontos fogalom volt a számára.”

A Háry János kapcsán felmerülhet a kérdés: mit tapasztal, hogyan érti egy nem magyar anyanyelvű hallgató azt a Torborzót, amely nem ébreszt benne semmilyen dalos-szöveges emléket? Fischer Ádám szerint „Sehogy. Máshogy. De állítom és vállalom, ez Kodályt nem is nagyon érdekelte: ő az emberi hangra akart írni. Nemcsak a zenepedagógiája kapcsán vallotta, hogy az emberi hang a legnemesebb hangszer. Az ő világának megértéséhez nekem nagy impulzust adott, amikor olvastam, hogy nem akarta, hogy külföldön a műveit magyarul énekeljék. Mert azt nem értik az énekesek.”

Gondolhatunk itt a Psalmus és a Székely fonó olasz nyelvű milánói előadásaira, de a Psalmusnak egy német nyelvű verziót is kidolgozott, amelyben „az új szöveghez jócskán átalakította a ritmust. Neki a nyelv és zene egysége szent volt. Ez valamelyest szembe megy a mai ideológiával: ma lefordítják a szövegeket, de persze, nem mernek a ritmuson változtatni, ezért a ritmushoz és nem a jelentéshez keresik a szavakat... és valósággal kerébe törnek a nyelvet, meg persze a zenét is, minden tekintetben. Én zenekarokat vezénylek, nyilván ezért kérdez engem a zenekari művekről.

De Kodály zenekari műveit kiemelni az életműből olyan, mintha Schuberttől csak az operákról beszélnének: fantasztikusak, de nem igazán jellemzőek Schubertre. Kodály az a cappella vegyeskarokban találta meg önmagát és alkotott korszakosat. Ezért külföldön a zenéje mindig egy kicsit lokálisnak tűnik majd, Magyarországon kell, hogy igazán megértsek. A magyar kultúra, de elsősorban a magyar nyelv kultúrájának harcosa volt. Ahogy a szintén évfordulós Arany János. Apám hívta fel erre a figyelmemet: Arany János (1817–1882), Kodály (1882–1967) – a magyar

nyelv két apostola mindig egyszerre ünnepel, ha Arany-év van, az egyben mindig Kodály-év is. Jelképek is szép.”

* * *

Végeztem egy kis magánfelmérést nem-zenész ismerőseim körében azzal a kérdéssel, hogy kinek mi jut eszébe Kodályról, akár a mindennapok információs szintjén, akár a zeneszerző munkásságáról, akár saját iskolai múltjából. A válaszok közhelyszerűen kiszámíthatóak voltak: az első, ami eszükbe jutott, a szolmizálás... (nem tudták, nem szerették). Kevesebben emlegették a kottaolvasást... (nem tudták, nem szerették). A zeneszerző Kodályról csak segítő kérdések hatására sikerült valamit kicsikarnom: Kállai kettős, Hány János (Intermezzo), Esti dal. A népdallal kapcsolatban volt egy kis életkori szórás: aki a rendszerváltás után járt iskolába, inkább vegyes érzelmekről számolt be (nem tudtak mit kezdeni vele, „poros”). Amikor azonban a saját egykori iskolai kórusokról – ami véleményem szerint a Kodály-konceptió alfája és omegája – kérdezősködtem, elfátyolosodtak a tekintetek, belelkedtek a válaszok: a kóruséneklés a legtöbbjüknek maradandó, életre szóló élményt jelentett, egyben a zene tiszteletét, szeretetét.

Kodály Zoltánné és Őri Csilla

Őri Csilla szerint „ezek a vélemények tökéletesen leképezik a Kodály-konceptió mai állapotát, és valamennyire a rendszerváltás által okozott törésre is rámutatnak. Nem mondom újat: a kodályi zeneoktatási koncepció a rendszerváltás előtt élte fénykorát. Ebben benne van az, ahogyan hatalmi szóval létrehozták a kapcsolódó zeneiskolai rendszert, és a zenetagozatos iskolák akkori népszerűsége is. Egy zenetagozatos iskolába jártni a gyereket egyfajta felemelkedést, a szellemi elithez való tartozást jelentett, és persze a kórusokkal a nyugati utazások páratlan lehetőségét. A rendszerváltást követően a nyelvi, informatika-tagozatok, kétnyelvű iskolák, egyházi, alternatív és alapítványi iskolák megalakulásával a zenetagozatos iskola egy lett a sok közül, ráadásul az úgynevezett 'piacképes' tudás rosszul értelmezett lözöngye is a háttérbe szorította. Pedig bebizonyosodott, hogy a

Emléktábla Kodály Zoltán kecskeméti szülőházának falán

nem zenészeket képző tagozatos iskolákban a zenével való intenzív foglalkozás minden más tantárgy eredményeit javítja. Ma már ez szinte közhely és látható, hogy számos, különböző társadalmi háttérből származó szülő újra keresi a gyerekének a zenei képzést biztosító iskolát.”

Az Opera gyermekkarának vagy a Magyar Rádió Gyermekkórusának iskolájába sokszor a túljelentkezés, de Őri Csilla megítélése szerint „ez akkor is nagy harc: a zenetanár-

nak nap mint nap bizonyítania kell, hogy a zenei élményen keresztül mi mindent tud nyújtani. Hogy a kóruspróba, legyen az bármily élményszerű, azért kemény munka, amin keresztül nemcsak a produkció (koncert, CD-felvétel), hanem a tanulók igényességre, türelemre, kitartásra, szorgalomra, jó ízlésre való nevelése is megvalósul. A rendszerváltás előtt énektanárnak tanulni egy karrier lehetőségét jelentette, érdemes volt beleölni évek munkáját, gyakorlását, nulla gyermekkor, és akkor a kellő szakmai kreativitással, lelkesedéssel, módszertani eszköztárral, humorral, empátiás készségekkel stb. felvértezve példaképként, pedagógus-személyiségként állt a fiatal tanár a gyerekek elé. Sajnos a bevezető felmérésből kiolvasható negatív zenetanulási élmények mögött sokszor egy motiválatlan, kedvetlen énektanár áll.” Ez bármely tantárgy esetében igaz lehet, „csak hogy egy matektanártól általában nem várják el a magas hőfokon izzást, az élményt a kőből. Ezt féltetve: nekem valóban hiányzik az énektanárok lelkesedése. Amikor a Kodály-iskolák kamaraének versenyét tartjuk, alig lehet meggyőzni a tanár kollégákat, hogy jelentkezzenek gyerekekkel a versenyre.”

Nagy kérdés, hogy mi hozhat áttörést? A napi kötelező éneklés – amennyiben bevezetik – lehetőség, vagy újabb problémák forrása lehet? Az igazgatónő úgy látja, ez „attól függ, hogy sikerül-e az érintetteket – iskolaigazgatók, tanárkollégák, gyerekek, szülők – meggyőzni a dolog szépségéről és fontosságáról. Egyelőre nem látom ennek jelét: a kötelező mindennapos éneklésről olyanok döntenek, olyanok lelkesednek érte, akik már évek óta nem láttak iskolás gyereket! Minden tiszteletem azé az énektanáré, aki a mai világban képes ezt jól megoldani. Számos műhelybeszélgetésen, konferencián vettem részt a szakma legrangosabb képviselőivel, már túlságosan is sokat beszéltünk róla. Iskolaigazgatóknak is tartottam előadást: mindössze két kollégám állította, hogy megfontolja a bevezetés mikéntjét. A lényeg, hogy azt az énektanárt kell megbízni ennek a projektnek a vezetésével, aki a saját iskolájában már sikeresen csinálja! És nem parancsszóra... ha tényleg komolyan gondoljuk, az óvodában kell elkezdni, mint egy napi sütit, egy olyan pozitív rituálét, amibe aztán – mert menő lesz utána – a nagyokat – az új kicsik természetesen belenőnek.”